

БРУНО ШУЛЬЦ В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ (ДРУГА ЧВЕРТЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Бруно Шульц, як відомо, завдяки своєму літературному та художньому доробку став відомим широкому загалові у міжвоєнній Польщі. Так, наприклад, уже публікація “Цинамонових крамниць” (1934), викликала низку рецензій та критично-літературних статей, які підняли письменника на вершину слави. Оглядаючи сьогодні *шульціану* чи *шульцознавство* (у польській гуманістиці утвердилося поняття *schulzologia*), доходимо висновку про те, що тема, яка нагромадила значний масив дослідницької та науково-популярної літератури, розглядалася переважно в річищі реконструкції його творчої біографії та філології (переважно літературознавства), меншою мірою – мистецтвознавства. На нашу думку, вона зберігає потенційні можливості для продовження досліджень на відтинку міждисциплінарності. До слова, в минулому не бракувало праць представників суміжних філології галузей гуманітаристики.

Станом на сьогодні, немає жодної публікації, яка б розглядала всю сукупність досліджень, передовсім – наукової літератури, хоча підсумування досягнень польського шульцознавства неодноразово робилося. Однак, на нашу думку, саме аналізу повноти і достовірності дослідницьких візій таки бракує. Отож, розвідки, присвячені історіографії постаті і творчості Б. Шульца залишаються актуальними. Позаяк найбільшим доробком у царині дослідження Шульца володіє саме польська гуманітаристика, локалізація теми статті видається цілком логічною.

Констатація нерозробленості історіографії Бруно Шульца базується на наших спостереженнях, зроблених станом на 2013 рік. При цьому пригадується, що, наприклад, видатному шульцознавцеві Єжи Фіцовському була присвячена окрема праця¹. Сам Є. Фіцовський в “Регіонах великої ересі” повідомляє про свої старання в дослідженні і популяризації Шульца та аналізує розвідки, які були зроблені іншими гуманітаристами, і виправляє їхні помилки². Дослідження творчості Шульца літературознавцями та мистецтвознавцями побіжно у своїх працях розглядали інші питомі шульцознавці, а також просто зацікавлені особою дрогобицького генія. Упровадженням у шульцознавство можна назвати написаний одним із кращих знавців спадщини Шульца Єжи Яжембським вступ до вибраних творів письменника в серії “Бібліотека Народова”³. Також рецепції Шульца Є. Яжембський присвятив низку розвідок, які лягли в основу одного з розділів його монографії⁴. Огляд і критику літературних досліджень творчості Шульца в період 1934 – 1976 рр. здійснив А. Суліковський у ґрунтовній і об’ємній статті⁵. Нижня межа хронології згаданого огляду пов’язана з публікацією “Цинамонових крамниць”, верхня – публікація А. Сандауером невідомих до того листів до Б. Шульца. Р. Мниху спеціально присвяченій Шульцові монографії пише про можливі типи шульцознавчих розвідок⁶.

Літературу предмету дослідження, яка в цьому випадку є об’єктом вивчення, варто поділити на кілька періодів: 1) рецензії на твори Б. Шульца та критично-літературні статті міжвоєнного періоду; 2) праці повоєнного часу (приблизно до початку 90-х рр. ХХ ст.);

3) сучасне шульцознавство. До завдань цієї статті входить огляд другого та третього періодів, в межах яких, властиво, й сформувалося наукове шульцознавство.

Перше повоєнне десятиріччя не було сприятливим для осмислення творчості Шульца. Впродовж кількох перших років він був відомий всього лише як художник, роботи якого мали суто практичний характер. А згодом творчість Шульца взагалі зазнала офіційного засудження як буржуазний формалізм. На думку тогочасних критиків Шульца, авторський тип уяви був занадто оригінальним і непридатним для визнання чи бодай побутування за жодної тоталітарної влади.

На окрему увагу все ж заслуговує праця Єжи Брошкевича⁷, видана в 1946 р., у якій автор представляє європейську візію розвитку та соціологічну генезу екзистенціалізму у філософії, починаючи від К'єркегора до Сартра; також аналізує напрям, названий як “польський екзистенціалізм” в літературі. Представників цього напрямку автор іменує “поколінням 1910-х”: Анджеєвського, Гомбровіча, Отвіновського, Рудницького, Шульца.

А. Сандауер глибше, ніж Брошкевич, популяризував поняття історизму та реалізму (услід за марксистами): “Мені здається, нема книжки, яка б сильніше виражала трагедію певного відгалуження міщанства, життєву пустку і, як наслідок, втечу у фантастику, ніж “Цинамонові Крамниці” Шульца”⁸.

З 1945 р. Артур Сандауер рішуче боровся за повернення творів Шульца до читача: вступав у полеміку з критиками його творів, домігся перевидання Шульца в 1957 р.⁹, проаналізував спадок дрогобицького мистця у статті “Війна за Шульца”¹⁰. Однак наведені приклади є радше винятком із загального правила, внаслідок чого період 1945 – 1955 рр. сміливо можна вважати часом замовчування Шульца, оскільки, крім кількох оглядових публікацій та незначної вартості спогадів, не з'явилося жодної праці, яка б представляла інтерпретацію Шульца.

У 1956 р. А. Сандауер публікує ґрунтовну працю напівтеоретичного характеру “Здеградована дійсність”. Чи не вперше, Шульц представлений як провісник нового мистецтва¹¹. Крім того, Сандауер успішно популяризує творчість автора “Цинамонових крамниць” за кордоном: завдяки його старанням в “Lettres Nouvelles” виходить “Мертвий сезон” Шульца у перекладі Аллана Косткі¹². Ця публікація стала початком зростаючого інтересу до Шульца, а через кілька років – першої хвилі книжкових видань та ентузіазму літературознавців у багатьох країнах Європи.

Проте А. Сандауер, незважаючи на його заслуги в популяризації Шульца, допустився деяких помилок. У своїй першій франкомовній публікації 1959 р., а відтак і у вступі до виданого в Парижі в 1961 р. тому творів Шульца, дослідник вказує дату його народження 1893 р., а також стверджує про дворічне навчання малярства у Відні. Щобільше, в одному з інтерв'ю з нагоди 40-річчя смерті Шульца А. Сандауер повідомляє, що “за переконаннями Шульц був комуністом; був також невіруючим. [...] Він симпатизував комуністам уже до війни, подібно як чимало єврейських інтелігентів. [...] Проте та ідеологія не вплинула на його творчість. Свідомість у нього була марксистська, підсвідомість – біблійна, а як митець він черпав із тієї останньої. То були окремі сфери, які не контактували навзаєм”¹³. Згадані твердження спростував надалі Єжи Фіцовський.

У 1976 р. Артур Сандауер опублікував у варшавському тижневику “Культура” тридцять листів до Бруно Шульца, якими він володів протягом тридцяти років. Публікація листів супроводжувалася коротким коментарем, у якому автор зізнався про

свою відразу до біографістики, що начебто було головною причиною багатолітнього приховування шульцівських матеріалів, що так давно стали його власністю¹⁴.

Того ж року (1956) дебютує Єжи Фіцовський – заслужений біограф Шульца, інтерпретатор і збирач матеріалів до шульцознавства. Він займався дуже копіткою, але надзвичайно істотною роботою документаліста, відшукуванню невідомих рукописів і малюнків Шульца, реконструкцією його біографії на підставі розмов із приятелями, що уцілили, і членами сім'ї. У “Згадці про Бруно Шульца”¹⁵ автор робить низку висновків, які пізніше детально будуть опрацьовані у книзі “Регіони великої ересі. Нариси про життя і творчість Бруно Шульца”¹⁶. Була то своєрідна “книжка в русі”: кожне її наступне видання приносило нову інформацію чи уточнення або модифікацію попереднього. Але ще задовго до цього Фіцовський періодично публікував у пресі численні статті, які після деякого доопрацювання увійшли до “Регіонів великої ересі..”. Відтак було з'ясовано цінні біографічні деталі, оригінальну інтерпретацію мотиву, спостереження про поетичний час, про роль слова, подано інформацію про втрачені твори Шульца.

Книга мала кілька схвальних відгуків і була перевидана у новій редакції, до якої увійшли новіші, більш сучасні матеріали. Певні застереження методологічного характеру спричиняють перехід від біографії до літературного твору, від дійсності до фікції. На жаль, часом Фіцовський не вказує джерел, на які він спирався у своїх дослідженнях, хоч тут очевидні збіги з багатьма передвоєнними рецензіями. Одночасно він збирав кореспонденцію Шульца, вивчав її і коментував. У 1964 р. епістолярія Шульца була опублікована в книжці “Проза”¹⁷, а в 1965 р. у “Творчості” з'явився друком щойно віднайдений цикл листів Шульца до Зенона Вашневського, редактора місячника “Камена”, разом зі статтями про це листування, а також лист до львівських “Сигналів” і до кількох інших адресатів. Більшість віднайденого епістолярію Шульца разом із розгалуженим біобібліографічним додатком Є. Фіцовський опублікував у “Книзі листів”¹⁸, натомість листи, знайдені пізніше, – у двох наступних книжках та в наступних журнальних публікаціях.

Уже в “Книзі листів” Фіцовський ретельно вказував усі відомі йому джерела, характеризував адресатів письменника, прокоментував у епілозі найважливіші епізоди літературної біографії Шульца. Збірка вміщує багато репродукцій графічних робіт Шульца та цінних фотографій. Фіцовський вважає листи Шульца насамперед цінними біографічними документами: “Врятована часточка кореспонденції, яку мені вдалося відшукати і зібрати протягом чверті століття посильних пошуків, дозволила бодай у недосконалому вигляді відтворити біографію Шульца”¹⁹. Крім того, дослідник переконливо аргументує, ніби розвиваючи думку Віткевича про те, що прозова творчість Шульца виростає з техніки листування. Пошуки Фіцовського зробили неоціненний внесок у реконструкцію творчої лабораторії письменника²⁰.

Цікава і водночас цінна ідея Фіцовського була реалізована у виданні нової книги, до якої увійшла “Друга осінь” – єдиний на той час підписаний автором суто художній твір, а також 16 ілюстрацій – репродукцій і графіки²¹.

Як перед війною, так і в повоєнний час кожне нове видання творів Шульца мало своїх рецензентів, серед яких вирізняються відгуки Броніслава Мамоня²², Юліана Пшибося²³, Чеслава Самойліка²⁴, Мар'яна Равінського²⁵, Яна Кировіцького²⁶ та ін.

Поетику Шульца успішно досліджував філолог та історик мистецтва К. Мікляшевський, який підкреслює особливу манеру образотворення Шульца, що характерна радше ліриці, ніж прозі (це зауважили ще передвоєнні критики Півінський та Трочинський)²⁷. У 2009 р. Мікляшевський продовжуючи дослідження шульцівської прози, видав книгу,

в основному присвячену її долі на театральній сцені. Проте можна виділити розділ “Miasta Drohobycza Janusowe oblicze”, в якому автор повідомляє про сусідів Шульца Шенкельбахів, його музу Б’янку, а також подає три розповіді про дрогобицького вчителя Анджея Хцюка.

Зовсім інший вимір Шульцових творів представив Єжи Спейна, звертаючи увагу на творчу уяву письменника (особливо на елементи мислення дитини)²⁸.

Яскраві спогади про гімназійного вчителя, наповнені ностальгічною туги та іронічної рефлексії, розміщені на сторінках мемуарної есеїстики польського письменника і журналіста із кола паризької “Культури” А. Хцюка²⁹. Анджей Хцюк, керуючись сентиментом до свого вчителя малювання з дрогобицької гімназії, повертався до його постаті в численних опублікованих спогадах, у яких постать письменника і професора з’являється на тлі декорацій дитинства та юності автора. У томах мемуарів Атлантида і Місячна земля, а також в інших, побіжних публікаціях Хцюк часто трактував Шульца як одного з найістотніших патронів і героїв своїх шкільних років. Далекий у часі й просторі від описуваних осіб та подій, він не мав змоги перевірити чимало подробиць, збережених пам’яттю, якій властиво підводити, а то й, бува, деформувати минуле³⁰. Основні гіпотези Хцюка, які автор повторює у всіх своїх публікаціях, не знайшли підтвердження шульцознавців: наприклад, твердження про прийняття Шульцом католицизму; загибель у жовтні 1942 р. та ін. Автор плутає також імена гестапівців – мучителів дрогобицьких євреїв. Вірний обраному жанрові, А. Хцюк, зрозуміло, дуже суб’єктивний.

“Інтригу нескінченності” у біографії і творчості Б. Шульца окреслив професор Католицького університету в Любліні Владислав Панас, автор низки науково-поетичних розвідок про його життя і творчість³¹. Крізь призму запозиченого в Еммануеля Левінаса вищезгаданого поняття дослідник розглядає різні сфери життя письменника. Прикладом такої розвідки, що ґрунтується на проникливому читанні тексту на фоні певних культурних феноменів, є його монографія про кабалу у прозі Шульца³². Автор не тільки текстологічно підтверджує знання Шульцом юдейської кабалістичної традиції, але й пропонує цікаві інтерпретації текстів письменника в контексті кабалістичної символіки. Особливо цікавою є розвідка В. Панаса, присвячена Адольфу Арендтові, якого Є. Фіцовський називає першим учителем малювання Бруна Шульца і який начебто був єдиним, узятим із життя персонажем Шульцової прози – напівбожевільним ентузіастом, що ночами проводив понадурочні заняття рисунку. В. Панас доводить, що професор Арендт ніколи не був гімназійним учителем Шульца, але навчав малювання його старшого брата. Тому Бруно міг запам’ятати постать учителя з учнівської легенди чи розповідей брата та старших товаришів. Також В. Панас подає версію побудови прізвища “Арендт” від “РЕмбрАНДТ” як спроби створення певного ідеалізованого образу великого художника³³.

Послідовником і продовжувачем Єжи Фіцовського став критик та історик літератури, професор Ягеллонського університету Єжи Яжембський³⁴. У найбільш ґрунтовній та відомій праці “Шульц” дослідник намагається пояснити таємниці індивідуальності і творчості дрогобицького генія. Автор робить огляд польської та зарубіжної історіографії, подає календар найважливіших подій із творчої та особистої біографії Шульца. Праця містить список ілюстрацій, особовий індекс, бібліографію. Чимало інформації стосується до Дрогобича і його мешканців, проте автор недостатньо уваги приділив багатомовному і багатокультурному середовищу триміста (Дрогобич – Трускавець – Борислав), істотним елементом якого був Шульц.

Є. Яжембський є теж автором чималої кількості шульцознавчих розвідок різноманітної тематики. Зокрема, головні етапи вивчення творчості Шульца він окреслює в статті “Читання Шульца”³⁵. Яжембський ділить шульцознавчі розвідки на три групи. З одного боку, це праці Є. Фіцовського і прихильників його способу інтерпретації Шульца, “опертому на детальному знанні його життя та всіх уцілілих висловлювань”. З іншого – існувала традиція прочитання Шульца А. Сандауером, дослідників “з його когорти цікавило насамперед узгодження поглядів та здобутків письменника з сучасною йому епохою”. На даному етапі виникає третій тип досліджень, основою яких є проникливе читання тексту на фоні певних культурних феноменів.

У 2002 р. вийшла друком остання редакція “Регіонів великої ересі”³⁶, що містить цикли, які колись побачили світ окремими книжковими виданнями (“Регіони великої ересі”, “Околиці цинамонових крамниць” та “Ідолопоклонна книга”). Тут також представлені есеїстичні тексти, як-от “Друга осінь” – рефлексії та спостереження на теми твору Шульца під цією ж назвою. Врешті, були передруковані нариси, опубліковані раніше в малодоступній періодиці. Один із першодруків – “Безіменна Ю.”, у якому йдеться про Юзефину Шелінську, колишню наречену Шульца. Інший першодрук – звіт про стінописи у військовій садибі гестапівця, в якому йдеться про історію того “замовлення” і жалюгідну міжнародну аферу, яка увінчалася викраденням стінописів, вчиненим іноземцями. Автор намагався усунути всі, іноді значні повтори, наявність яких у попередніх публікаціях, розділених, бувало, значними проміжками часу, була зумовлена власне самостійністю, автономністю окремих текстів, які вимагали щоразу обрису тла, наведення прикладів, аргументації³⁷.

У 2002 р. у Гданську побачило світ друге, перероблене і доповнене видання “Книги листів”. Цього разу, окрім матеріалів, які увійшли до попереднього видання, опубліковано низку листів письменника, котрих чверть століття тому Є. Фіцовський не встиг віднайти, а також кореспонденція, написана різними особами до Шульца, що була віднайдена на горіщі його будинку в Дрогобичі.

Слідами Фіцовського намагається йти письменник В. Будзінський³⁸. Він є автором декількох ґрунтовних книг про Б. Шульца. У першій “Шульц під ключем” автор робить спробу показати, що відкриваються нові, досі не відомі подробиці з життя і творчості Шульца. Велика кількість ілюстрацій (понад 100 !) дуже доповнює авторський дискурс. На плані центру Дрогобича передвоєнного часу зазначено 14 місць, безпосередньо пов’язаних із Шульцом. Попри те, що праця становить “добрий ключ до розуміння Шульца”³⁹, все ж містить і деякі неточності, що стосуються історії міста та околиць. Також у списку літератури бракує найважливіших позицій Артура Сандауера і згадки про його значення для популяризації Шульца.

Історію міста Шульца В. Будзінський доопрацьовує у своїй наступній однойменній роботі⁴⁰. Книга насичена різноманітними спогадами переважно євреїв та поляків про життя міста та громади. Відкриває книгу “Вулиця Крокодилів”, де автор розглядає життя Шульців крізь призму життя міста. В. Будзінський не виділяє біографії Бруно Шульца окремим розділом, проте кожен із них дає читачеві можливість скласти уявлення про шульцівський час.

Оригінальною за змістом є книга “Учні Шульца”, насичена спогадами із життя учнів державної гімназії ім. В. Ягелли. Безпосередньо самого Шульца стосується перший її розділ “Вчитель малювання”, в якому автор розмірковує над тим, що спонукало Бруно стати шкільним вчителем⁴¹. Деякі з критиків називають В. Будзінського новим

головним шульцознавцем Польщі, що перейняв на себе цю роль з благословення Є. Фіцовського.⁴²

Однією з найвідоміших дослідників творчості Бруно Шульца була професор КУЛ М. Кітовська-Лисяк⁴³. У книзі “Шульцівські маргіналії”, чимало уваги приділено аналізу Шульца на тлі культури його епохи. Особливо цінними є її тексти на тему образотворчої спадщини дрогобичанина. За редакцією М. Кітовської-Лисяк вийшла також праця “Білі плями в шульцознавстві”⁴⁴, що стала результатом однойменної конференції, яка проходила в рамках “Шульцівської осені” в Любліні, а також низка інших колективних праць. Головною темою збірника “Білі плями в шульцознавстві” є не тільки прикметні “білі плями”, але також межі і перебіг сучасного шульцознавства як дисципліни, завжди відкритої до нових контекстів і методологій. Більшість артикулів люблінського збірника присвячені малярству Шульца.⁴⁵

На тлі різноманітних паралітературних висловлювань (рецензії, списки, автотематичні публіцистичні тексти) визначити самосвідомість дрогобичанського вчителя як творця і дослідника літератури в одній особі намагається М. Бартосік⁴⁶. Її праця є спробою синтетичного опису доробку автора “Санаторію під клеписдрою”. Дослідник чітко з'ясувала те, що Шульц був також і літературним критиком.

Своєрідним підсумком, у якому впорядкована – принаймні за алфавітом – велика кількість різноманітних текстів і проблем, що виникають у процесі дослідження творчості Б. Шульца, став “Шульців словник”⁴⁷, у якому зібрано найважливіші статті, що стосуються і біографії, і комплексу мотивів (літературних й образотворчих), а також слів, які часто вживав Шульц. До здобутків видання слід віднести і окреслення кола статей, які належать до локального колориту творчості Шульца⁴⁸.

Досить цілісну філософську інтерпретацію творчості Шульца подає професор Ягеллонського університету М. Марковський⁴⁹. Вочевидь, це перша наукова праця, яка розглядає творчість Шульца з перспективи екзистенціалізму, що дозволяє побачити автора “Цинамонових крамниць” у цілком новому світлі. Автор застосовує нові для цього контексту теоретичні підходи: філософію Гегеля і Ніцше, Хайдегера і Сюрана. Також подає нове бачення Шульцового розуміння матерії і міфу, пародії та іронії, мазохізму та гуманізму.

У контекстах літератури, мистецтва і філософії розглядає творчість Шульца Ш. Врубель⁵⁰. Автор праці під назвою “Świczenia z Przyjaźni” цікаво пише про полемічну дружбу між Шульцом, Віткевичем і Гомбровичем, розпізнає в них засновників сучасного дискурсу.

У 2013 р. вийшла праця “Bruno od Księgi Blasku: Studia i eseje o twórczości Brunona Schulza”, що стала підсумком наукової конференції у Вроцлаві 2012 р., у якій взяло участь чимало дослідників творчості Шульца, які репрезентували різні покоління і дисципліни, дослідницькі школи, походять із різних наукових кіл, проте об'єднані спільним науковим інтересом⁵¹.

Літературний доробок Шульца на сьогодні досліджують Є. Свянци⁵² Р. Савула⁵³ Т. Камінський⁵⁴, М. Клоцінський⁵⁵, Я. Зелінський⁵⁶, М. Дудзяк⁵⁷, Я. Гондовіч⁵⁸, К. Ліповський⁵⁹ та ін. Цікавою є розвідка М. Урбановського⁶⁰, який розглядає Шульца в суспільно-політичній сфері. Як нам відомо, Шульц не був прихильником будь-якої політичної ідеології, не говорячи вже про політичну активність. Автор вишукує різні цьому підтвердження, аналізуючи кореспонденцію Шульца, посилається на відомих шульцознавців та наводить власні думки стосовно аполітичності письменника.

Чимало здобутків у польському шульцознавстві отримано внаслідок проведення наукових конференцій. Вочевидь, перша в Польщі наукова конференція відбулася ще в 1974 р., вона була організована В. Вискелем. Уже сота річниця від народження Б. Шульца, що припала на 1992 р., була відзначена міжнародною конференцією в Ягеллонському університеті. Результатом конференції стало видання наукового збірника, який вміщував публікації Є. Яжембського, Є. Фіцовського, Ш. Лінденбаума, А. Ф'юта, В. Болецького, Т. Робертсон, К. Сталі, М. Марковського та інших учасників заходу⁶¹.

У 110-ліття з дня народження і 60-ті роковини смерті митця (2002 р.), люблінські знавці і поціновувачі Шульца М. Кітовська-Лисяк і В. Панас організували найбільшу на той час конференцію за участю багатьох учених із-за кордону. Організаторами підготовано науковий збірник, що вміщував статті декількох поколінь дослідників, видатних представників різних галузей науки, а головне літературознавців, істориків мистецтва – шульцознавців з Польщі та усього світу⁶².

Знаковим для шульцознавства є видання наукового часопису “Шульц/Форум”, спеціально присвяченого особі і творчості дрогобицького митця. Видання вміщує високого ґатунку розвідки не лише видатних шульцологів, але й молодих дослідників⁶³.

Найбільшими центрами польського шульцознавства були і залишаються Ягеллонський університет у Кракові (Г. Северський, Є. Яжембський, М. Марковський); Варшава (Є. Фіцовський, В. Болецький, Є. Малевський, Я. Гондовіч); Люблін (М. Кітовська-Лисяк, В. Панас); Гданськ (К. Ліповскі, С. Росек), Познань (Ш. Врубель), Жешув (А. Войцеховська).

Підсумовуючи, зазначимо, що польську історіографію проблеми можна звести до трьох груп праць: 1) рецензії на твори Б. Шульца та критично-літературні статті міжвоєнного періоду; 2) праці повоєнного часу (приблизно до поч. 90-х рр. ХХ ст.); 3) сучасна історіографія. Власне два останні періоди і вирізняються формуванням наукового шульцознавства. Серед праць повоєнного часу найбільш знаковими є роботи двох видатних шульцологів Є. Фіцовського та А. Сандауера, підходи яких визначають два полюси в інтерпретації Шульца. Є. Фіцовський першим у деталях відтворив біографію Б. Шульца, а його напрацювання стали основою для наступних досліджень. А. Сандауера, у свою чергу чимало зробив для популяризації творчості Шульца. Сучасне шульцознавство представлене в основному працями істориків літератури, мовознавців, мистецтвознавців, які по-різному інтерпретують творчість Б. Шульца. Характерною рисою цього періоду є науковий статус шульцознавства як результат десятилітніх міжнародних досліджень біографії і творчості Б. Шульца.

Кількість згаданих вище праць – далеко не весь список усіх – наявних із цієї тематики. Можна додати чималу кількість розвідок, опублікованих у періодиці, кваліфікаційних магістерських чи докторських праць, які щороку захищають на шульцівську тематику. У наступних дослідженнях можна з'ясувати засади підходів до дослідження Б. Шульца і його творчості в різні періоди, а також більш детально і повно їх охарактеризувати.

¹ Wcielenia Jerzego Ficowskiego: według recenzji, szkiców i rozmów z lat 1956 – 2007 / Opracował P. Sommer. – Sejny, 2010. – 770 s.

² Фіцовський Є. Регіони великої ересі та околиці. Бруно Шульц і його міфологія / Пер. з польської Андрія Павлишина. – К., 2010. – 544 с.

³ Jarzębski J. Wstęp. W: Bruno Schulz: Opowiadania; Wybór esejów i listów. – Wrocław-Kraków, 1998. – 498 s.

⁴ Jarzębski J. Schulz. – Wrocław, 1999. – S. 202-219.

⁵ Sulikowski A. Twórczość Brunona Schulza w krytyce i badaniach literackich (1934 – 1976) // Pamiętnik Literacki. – 1978. – № 2. – S. 264-303.

⁶ Мних Р. Дрогобичанин Бруно Шульц – Дрогобич, 2006. – 160 с.

⁷ Broszkiewicz J. Pożegnanie z egzystencjalizmem // Dziennik Polski. – 1946. – № 216. – S. 5.

⁸ Sandauer A. Zawile // Odrodzenie. – 1945. – № 30. – S. 5. Przedruk w: Moje odchylenia. – Kraków 1956, – S. 35-44.

⁹ Schulz B. Sklepy cynamonowe. Sanatorium pod Klepsydrą / Kometa. Wstęp: Sandauer A. – Kraków, 1957. – 372 s.

¹⁰ Sandauer A. Sprawa Schulza. W: Bez taryfy ulgowej. – Kraków, 1965. – S. 308-325.

¹¹ Sandauer A. Rzeczywistość zdegradowana. Rzecz o Brunonie Schulzu // Przegląd Kulturalny. – 1956. – № 31.

¹² Schulz B. La Morte-saison. Tradui t du polonais par Kosko A. Presentation de Bruno Schulz par A. Sandauer // Les Lettres nouvelles. – 1959. – № 19. – S. 17-27.

¹³ Świat Brunona Schulza (wywiad z A. Sandauerem) // Trybuna Ludu. – Nr 281. – 27-28. XI.1982.

¹⁴ Listy do Brunona Schulza / Słowo wstępne Sandauera A.; od red. Bałakier A. // Kultura. – 1976. – № 16. – S. 3-4.

¹⁵ Ficowski J. Przypomnienie Brunona Schulza // Życie Literackie. – 1956. – Nr 6. – S. 6-7.

¹⁶ Ficowski J. Regiony wielkiej herezji. Szkice o życiu i twórczości Brunona Schulza. – Kraków, 1975. – 328 s.

¹⁷ Schulz B. Proza / Przedmowa: Sandauer A. Opracowanie listów: Ficowski J. – Kraków, 1964. – 700 s.

¹⁸ Schulz B. Księga listów / Zebrał, opracował, wstępem, przypisami i aneksem opatrzył Ficowski J. – Kraków, 1975. – 192 s.

¹⁹ Tam że. – S.10.

²⁰ Ficowski J. Apel o pamiątki po Brunonie Schulzu // Życie Warszawy. – 1956. – Nr 11. – S. 4; Ficowski J. Materiały o Brunonie Schulzu. [Prośba o nadsyłanie znalezisk] // Tygodnik Powszechny. – 1974. – № 4. – S. 3.

²¹ Schulz B. Druga jesień / Do druku podał i posłowiem opatrzył Ficowski J. – Kraków, 1973 – S. 13.

²² Мамоń В. Powierzchnie i dna // Tygodnik Powszechny. – 1957. – № 46. – S. 4-5.

²³ Przyboś J. Caiy Schulz // Życie Warszawy. – № 98. – S. 3. Przedruk w: Sens poetycki. Wyd. 2, powiększone. T. 2. – Kraków, 1967. – S. 179-182.

²⁴ Samojlik Cz. Groteska – pisarstwo wielostronnie banalne. Sprawa prozy Brunona Schulza. W zbiorze: Z problemów literatury polskiej XX wieku. T. 2. – Warszawa, 1965. – S. 266-296.

²⁵ Rawiński M. Jeszcze o Brunonie Schulzu. (Artykuł dyskusyjny) // Wiatraki, dod. literacki do „Faktów i Myśli”. – 1966. – № 8. – S. 1-3.

²⁶ Kurowicki J. Bruno Schulz: Dziecko to antykwariacie kultur. W: Człowiek i sytuacje ludzkie. Szkice o pisarstwie XX wieku. – Wrocław. – S. 23-57.

²⁷ Miklaszewski K. Cena świadomości. (Próba analizy opowiadania Brunona Schulza pt. „Pan”) // Ruch Literacki. – 1966. – № 6. – S. 285-295; Miklaszewski K. Zatrącenie się w Schulzu. Historia pewnej fascynacji. – Warszawa, 2009. – 256 s.

²⁸ Speina J. Bruno Schulz a nadrealizm. W zbiorze: O prozie polskiej XX wieku // Materiały konferencji ogólnopolskiej w Toruniu. Listopad 1968. – Wrocław, 1971. – S. 183-198.

²⁹ Chciuk A. Bruno Schulz zaczarowany i zwykły [w:] *Atlantyda. Opowieść o Wielkim Księżwie Bałaku*. – Londyn, 1969. – S. 54-76; Chciuk A. Pierwsza książka o Schulzu // *Kultura (Paris)*. – № 246 (1968). – S. 137-40.

³⁰ Фіцовський Є. Регіони великої ересі та околиці... – С. 151.

³¹ Panas W. Bruno od mesjasza. Rzecz o dwóch ekslibrisach oraz jednym obrazie i kilkudziesięciu rysunkach Brunona Schulza. – Lublin, 2001. – 200 s.; Panas W. Willa Bianki. Mały przewodnik drohobycki dla przyjaciół (fragmenty). – Lublin, 2006. – 101 s.

³² Panas W. Księga blasku. Traktat o kabale w prozie Brunona Schulza. – Lublin, 1997. – 228 s.

³³ Панас В. Урок професора Арендта. Перекл. В. Меньок // *Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі / За редакцією Віри Меньок*. – Дрогобич, 2008. – С. 17-43.

³⁴ Jarzębski J. Schulz. – Wrocław, 1999. – 242 s.; Jarzębski J. Prowincja centrum. Przypisy do Schulza. – Kraków, 2005. – 184 s.

³⁵ Jarzębski J. Czytanie Schulza // *Czytanie schulza. Materiały międzynarodowej sesji naukowej "Bruno Schulz – w stulecie urodzin i pięćdziesięciolecie śmierci"*, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 8 – 10 czerwca 1992 / Pod red. J. Jarzębskiego. – Kraków, 1994. – 329 s.

³⁶ Ficowski J. Regiony wielkiej herezji i okolice. Bruno Schulz i jego mitologia. – Sejny, 2002. – 522 s.

³⁷ Фіцовський Є. Регіони великої ересі... – С. 8.

³⁸ Budzyński W. Schulz pod kluczem – Warszawa, 2001. – 335 s.

³⁹ Pilecki J. Nowości wydawnicze. Klucz do Schulza // *Ziemia Drohobycka (dalej – ZD)*. – 2002. – № 15. – S.139

⁴⁰ Budzyński W. Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – 456 s.

⁴¹ Budzyński W. Uczniowie Schulza. – Warszawa, 2011. – 248 s.

⁴² Pilecki J. Nowości wydawnicze. Klucz do Schulza // *ZD*. – 2002. – № 15. – S. 139.

⁴³ Kitowska-Łysiak M. Schulzowskie marginalia – Lublin, 2007. – 184 s.

⁴⁴ Białe plamy w schulzologii / Pod red. M. Kitowskiej-Łysiak. – Lublin, 2010. – 276 s.

⁴⁵ Dąbrowski B. "Białe plamy w schulzologii" pod redakcją Małgorzaty Kitowskiej-Łysiak // *Schulz-Forum 2*. – S. 121.

⁴⁶ Bartosik M. Bruno Schulz jako krytyk. – Kraków, 2000. – 137 s.

⁴⁷ *Słownik schulzowski / Opracowanie i redakcja: Bolecki W., Jarzębski J, Rosiek S.* – Gdańsk, 2006. – 469 s.

⁴⁸ Яжембський Є. Як читали і як читають Шульца. Перекл. М. Каралюс // *Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі / За редакцією Віри Меньок*. – Дрогобич, 2008. – С. 54.

⁴⁹ Markowski M. Powszechna rozwiązłość. Schulz, egzystencja, literatura. – Kraków, 2012. – 190 s.; Markowski M. Polska literatura nowoczesna. Leśmian, Schulz, Witkacy. – Kraków, 2007.

⁵⁰ *Ćwiczenia z przyjaźni / Szymon Wróbel*. – Kraków, 2012. – 444 s.

⁵¹ *Bruno od Księgi Blasku: Studia i eseje o twórczości Brunona Schulza*. – Kraków, 2013. – 275 s.

⁵² Świąc E. Ciotka Agata i mężczyźni o zamglonych oczach. O „Sierpniu” Brunona Schulza. // *Literatura i Perwersje. Szkice o literaturze polskiej XX i XXI wieku / Red. Barbara Gutkowska i Agnieszka Nęcka*. – Katowice, 2013. – S. 24-35.

⁵³ Suwała R. Surrealistyczne odbłaski w prozie Brunona Schulza // *Fraza*. – 2013. – № 3 (81).

⁵⁴ Kamiński T. Głównie bodiaki i łopuchy. Zielsko w prozie Schulza // *EleWator*. – 2013. – № 3 (5).

⁵⁵ Kłosiński M. Schulz i symulakry // *Wielogłos*. – 2013. – № 2 (16) – S. 51-63.

⁵⁶ Zieliński J. Nie tylko marionetki i manekiny: Kleist i Schulz // Wielogłos.– 2013. – № 2 (16). – S. 39-50.

⁵⁷ Dudziak M. (Mito) przestrzenie Bruno Schulza. // Lamus – 2012. – 2 (10).

⁵⁸ Gondowicz J. Schulz. – Warszawa, 2006. – 96 s.

⁵⁹ Lipowski K. W zwierciadlanych odbiciach. Bruno Schulz i Alfred Kubin – próba porównania // Lustró: literatura, kultura, język / Red. I. Fijałkowska-Janiak. – Gdańsk, 2010. – S. 152-161.

⁶⁰ Urbanowski M. Bruno Schulz i polityka // Wielogłos.– 2013. – № 2 (16) – S. 1-23.

⁶¹ Czytanie Schulza. Materiały międzynarodowej sesji naukowej “Bruno Schulz – w stulecie urodzin i pięćdziesięciolecie śmierci”, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 8 – 10 czerwca 1992 / Pod red. J. Jarzębskiego. – Kraków, 1994. – 329 s.

⁶² W ułamkach zwierciadła. Bruno Schulz w 110 rocznicę urodzin i 60 rocznicę śmierci / Pod redakcją M. Kitowskiej-Łysiak i W. Panasa. – Lublin, 2003. – 570 s.

⁶³ Schulz/Forum 1. – Gdańsk, 2012. – 144 s.; Schulz/Forum 2. – Gdańsk, 2013. – 140 s.

Леся Хомич.

Дрогобичанин Бруно Шульц у повоєнній та сучасній польській історіографії.

У статті зроблено спробу аналізу польського шульцознавства станом на 2013 рік. Роблячи огляд шульціани, автор підкреслює те, що тема, яка нагромадила значний масив дослідницької та науково-популярної літератури, розглядалася переважно в річищі реконструкції його творчої біографії та філології (переважно літературознавства), меншою мірою – мистецтвознавства. Літературу предмету дослідження згруповано за періодами: 1) рецензії на твори Б. Шульца та критично-літературні статті міжвоєнного періоду; 2) праці повоєнного часу (приблизно до початку 90-х рр. ХХ ст.); 3) сучасне шульцознавство. Детально проаналізовано другий та третій період, у межах яких, як підсумовує автор, й сформувалося наукове шульцознавство.

Lesya Khomych.

Drohobychanyn Bruno Schulz in post-war and modern Polish historiography.

This paper attempts to analyze the Polish shultsoznavstva as of 2013. Doing a review shultsiany author emphasizes that a topic that has gained a large amount of research and scientific and popular literature was seen mainly in the Wake of reconstruction of his creative biography and Philology (mostly literary), to a lesser extent - art. Literature research subject was grouped by period: 1) a review of the works of B. Schultz and literary-critical articles interwar period; 2) The work of the postwar period (around the beginning of the 90s of the twentieth century.) 3) Modern shultsoznavstvo. He paid the second and third period, within which, as the author concludes, and formed a scientific shultsoznavstvo.